

مرکز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

نقش محبت در تربیت از نظر اسلام

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش: تربیت اسلامی

نگارش: محمد ایوب سمایی

استاد راهنما: رضا حبیبی

استاد مشاور: محمد شریفی نیا

اسفند ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۶۸۰
تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتَى
إِنَّ رَبَّهُ لَسَدِيدٌ
إِلَىٰ عَرْشِهِ الرَّحِيمُ
الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ
تُحْمَلُهُ السَّحَابُ
وَيُنزِلُ مِنْهَا
مَاءً بَارِكًا
فِيهِ نَحْيُ الْوَيْحَ
وَالْحَيْثُ يُنزِلُ
السَّلْجَ وَالْجِبَالَ
جَلِيدًا
وَالَّذِي يُسَوِّدُ
الْبَدَنَ وَالَّذِي
يَجْعَلُ الْوَسْمَانَ
سُجُودًا
وَالَّذِي يُسَوِّدُ
الْبَدَنَ وَالَّذِي
يَجْعَلُ الْوَسْمَانَ
سُجُودًا

اهداء و تقدیم

این اثر ناچیز را به روح بلند و ملکوتی بهترین مربی عالم، حضرت پیامبر اعظم (ص) که امسال به نام مبارک حضرتش مزین گردید، و ائمه معصومین (ع) که هر یک در امر تربیت نمونه و الگو بودند، و همه تربیت یافتگان مکتب خاندان اهل بیت عصمت و طهارت، بویژه حضرت امام خمینی (ره) که با انقلاب کبیرش زمینه رشد و تعالی حوزه‌های علمیه در جهت فراگیری علوم و معارف اسلامی بیش از پیش فراهم کرد، و به همه‌ی شهیدان راه اسلام، مخصوصاً رهبر شیعیان پاکستان عارف حسین حسینی و شهید سید ضیاء الدین رضوی و به روح پدرم که در تربیت بنده و تشویق به فراگیری علوم اسلامی از هیچ زحمت و تلاشی فروگذار نکرد، تقدیم می‌دارم.

تشکر و سپاسگزاری:

خداوند متعال را همواره شاکریم که همیشه سایه لطف و رحمت او بر سر ما هست و به ما نعمت صحت و سلامتی عطا نمود تا توانستم با لطف الهی این تحقیق را به سرانجام برسانم. وظیفه اخلاقی خود می‌دانم که از زحمات ارزشمند و راهنمایی‌های استاد راهنما جناب آقای حبیبی و استاد مشاور جناب محمد شریفی‌نیا که در تدوین پایان نامه به بنده کمک کردند تقدیر و تشکر کنم و همچنین لازم می‌دانم از مسئولان امور پایان نامه مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده مطالب

محبت مهم‌ترین نقش را در تربیت انسان دارد. در آیات قرآن و روایات هم به محبت زیاد تأکید شده است و مؤثرترین نقش را در تربیت فرد و جامعه دارد، زیرا بنای مکتب اسلام مهر و محبت می‌باشد و سیره و رفتار انبیا و ائمه علیهم السلام نمونه کامل مهر و محبت است. خداوند در قرآن محبت را مهم‌ترین و مؤثرترین عامل در تربیت جامعه می‌داند هدف از خلقت همان تکامل و تربیت انسان می‌باشد. تحقیق حاضر برای تبیین نقش محبت در تربیت از نظر اسلام دارای شش فصل است که فصل اول به کلیات تحقیق از قبیل: بیان مسأله، ضرورت تحقیق، سؤال‌های تحقیق روش تحقیق و... پرداخته شده است.

فصل دوم: اختصاص به مفهوم شناسی دارد. ابتدا مفهوم «تربیت» از دیدگاه لغت و اصطلاح سپس مفاهیمی مانند: «محبت»، «عشق» و «مودت» از نگاه لغت و اصطلاح بیان شده است بحث و بررسی صورت گرفته است.

فصل سوم: جایگاه تربیت و محبت در اسلام و اقسام و مراتب محبت است که در آن تربیت از دیدگاه اسلام، ارتباط و نسبت بین مفاهیم محبت، عشق و مودت، اقسام محبت، مراتب محبت و جایگاه محبت در اسلام بحث بررسی صورت گرفته است.

فصل چهارم: به عوامل مؤثر در تربیت، اختصاص یافته که در آن از عواملی مانند: الف) وراثت؛ ب) محیط؛ ج) محبت ۱- محیط خانه و خانواده؛ ۲- محیط مدرسه؛ ۳- محیط اجتماع. و نقش محبت در این عوامل بحث و بررسی صورت گرفته است.

در فصل پنجم: به نقش محبت در تربیت فردی و اجتماعی و آثار آن مورد بررسی قرار گرفته است و آثار محبت در بعد فردی عبارت هستند از: ۱- آثار محبت: الف) انس با پروردگار؛ ب) اشتیاق بسوی خداوند؛ ج) رضا به قضای الهی؛ د) سرانجام محبت پروردگار. ۲- نقش و اثر محبت بر روان انسان؛ ۳- آثار مثبت و منفی محبت؛ ۴- آثار منفی فقدان محبت. هر کدام بطور جداگانه تحلیل و بیان می‌شود و این آثار در تربیت فردی انسان مؤثر و نتیجه بخشند.

در قسمت دوم این فصل از نقش محبت در تربیت از بعد اجتماعی بحث می‌کند، چون انسان همیشه در اجتماع زندگی می‌کند و نیاز شدید به تربیت دارد، لذا ضروری است که ابعاد اجتماعی که انسان وابسته و مربوط به آن می‌شود و بدون آنها انسان نمی‌تواند زندگی کند و جلوه محبت از قبیل: برادری و اخوت، خوش‌گمانی، خوش‌خویی و... بحث و بررسی شده است.

در فصل ششم: نقش محبت بر تربیت خانواده و سیره معصومین (ع) در این زمینه است و از مطالبی چون: محبت در خانواده، محبت به فرزندان، آثار محبت به کودک، تأثیر محبت خانواده در تربیت کودک، شرایط محبت به کودکان، عوارض کمبود و... و در آخر هم عوامل مؤثر به بر ایجاد محبت در سیره معصومین (ع) اشاره شده است.

.....	هدا و تقدیم
.....	تشکر و سپاسگزاری
.....	چکیده
.....	فهرست مطالب
.....	مقدمه

فصل اول: کلیات

.....	بیان مسأله
.....	ضرورت و اهمیت تحقیق
.....	اهداف تحقیق
.....	الف) هدف کلی
.....	ب) اهداف فرعی
.....	سؤالات تحقیق
.....	الف) سؤال اصلی
.....	ب) سؤالات فرعی
.....	پیشینه تحقیق
.....	روش تحقیق

فصل دوم: مفهوم شناسی

.....	۱- مفهوم تربیت
.....	الف) تربیت در لغت
.....	ب) مفهوم شناسی تربیت
.....	۱- معنای لغوی تربیت در زبان فارسی
.....	۲- معنای لغوی تربیت در زبان انگلیسی
.....	ج) تربیت در اصطلاح
.....	۱- تربیت از دیدگاه علمای اخلاق
.....	۲- تربیت از دیدگاه روانشناسان
.....	۳- تربیت از دیدگاه جامعه‌شناسان
.....	۴- از دیدگاه متخصصین تعلیم و تربیت

۱۷.....	۵- خلاصه
۱۸.....	۲- مفهوم محبت
۱۹.....	الف) محبت در لغت
۲۴.....	ب) محبت در اصطلاح
۲۸.....	محبت از حیث ویژگی و خصوصیت
۲۹.....	۳- مفهوم عشق
۲۹.....	الف) عشق در لغت
۳۱.....	ب) عشق در اصطلاح
۳۴.....	۴- مودت
۳۴.....	الف) مودت در لغت
۳۷.....	ب) مودت در اصطلاح:

فصل سوم:

جایگاه تربیت و محبت در اسلام و اقسام و مراتب محبت

۴۰.....	تربیت از دیدگاه اسلام
۴۲.....	تربیت از دیدگاه قرآن و روایات
۴۲.....	الف) آیات
۴۵.....	ب) روایات
۵۰.....	ارتباط و نسبت بین مفاهیم محبت، عشق و مودت
۵۴.....	اقسام محبت
۵۸.....	مراتب محبت
۶۰.....	جایگاه محبت در اسلام

فصل چهارم عوامل مؤثر در تربیت

۶۵.....	الف) وراثت
۶۸.....	ب) محیط
۶۸.....	۱- تعریف محیط
۶۹.....	۲- نقش محیط از نظر اسلام

۷۰	۳- انواع محیط
۷۰	۳-۱- محیط خانه و خانواده
۷۰	خانواده از دیدگاه جامعه‌شناسی:
۷۱	خانواده از دیدگاه روانشناسان:
۷۱	خانواده از دیدگاه اسلام:
۷۶	۳-۲- محیط مدرسه
۷۸	۳-۳- محیط اجتماع
۷۹	ج) محبت

فصل پنجم: نقش محبت در تربیت اجتماعی

۸۲	۱- نقش محبت در تربیت فردی و تحقق ارزش‌های اخلاقی در فرد
۸۵	الف) انس با پروردگار
۸۵	ب) اشتیاق بسوی خداوند:
۸۵	ج) رضا به قضای الهی:
۸۶	د) لقاء الله
۸۶	هـ) جلوگیری از شکل‌گیری عقده‌های خطرناک روانی
۸۷	و) ایجاد حالت ارادت و شیفتگی در فرد
۸۷	ز) آسان نمودن امر تربیت
۸۷	ح) زدودن کینه و عداوت
۸۸	۲- نقش محبت در تربیت اجتماعی
۹۲	تعریف تربیت اجتماعی
۹۴	جلوه‌های محبت در تربیت اجتماعی
۹۴	۱- برادری و اخوت
۹۵	۲- خوش‌گمانی:
۹۵	۳- خوش‌خویی:
۹۶	۴- ادب:
۹۶	۵- وفاداری:
۹۶	۶- انصاف:

۹۶.....	۷- نرمی:
۹۶.....	۸- مودت
۹۸.....	۹- عزت
۱۰۰.....	۱۰- عدالت:
۱۰۰.....	۱۱- رعایت کردن آداب دینی:
۱۰۱.....	۱۲- احسان:
۱۰۱.....	۱۳- تواضع:
۱۰۲.....	۱۴- امانت‌داری:
۱۰۲.....	۱۵- صبر:

فصل ششم: نقش محبت در تربیت خانواده

۱۰۴.....	جایگاه محبت در خانواده
۱۰۸.....	محبت به فرزند بهترین عمل نزد خداوند
۱۰۹.....	ترحم خداوند به خاطر محبت به فرزند
۱۰۹.....	آثار محبت به کودک
۱۱۲.....	۱- تأثیر محبت خانواده در تربیت کودک
۱۱۴.....	۲- شرایط محبت به کودکان
۱۱۵.....	۳- عوارض کمبود محبت به کودکان

فصل هفتم:

عوامل مؤثر بر ایجاد محبت در سیره معصومین (ع)

۱۱۸.....	ایمان محور محبت
۱۱۸.....	اظهار محبت
۱۱۸.....	افراط در محبت
۱۱۹.....	راه‌های ابراز محبت
۱۲۰.....	ابراز محبت نسبت به فرزند
۱۲۲.....	اثر محبت بر ایجاد محبت
۱۲۲.....	اثر توجه و حضور قلب به خدا بر ایجاد محبت
۱۲۲.....	اثر احسان و نیکی بر ایجاد محبت

فهرست مطالب

- نمونه‌هایی از اظهار محبت در سیره معصومین (ع)..... ۱۲۳
- الف) اظهار محبت پیامبر (ص) به علی (ع) در دوران کودکی..... ۱۲۳
- ب) اظهار محبت پیامبر (ص) به حسین علیهما السلام..... ۱۲۳
- ج) اظهار محبت امام صادق (ع) به فرزند خود..... ۱۲۴
- د) اظهار محبت امام هفتم به امام رضا (ع)..... ۱۲۴
- ه) اظهار محبت به سایر کودکان..... ۱۲۴
- اثر هدیه دادن بر ایجاد محبت..... ۱۲۵
- اثر معاشرت نیکو بر ایجاد محبت..... ۱۲۵
- اثر تواضع بر ایجاد محبت..... ۱۲۵
- اثر سخاوت بر ایجاد محبت..... ۱۲۶
- جمع بندی و نتیجه‌گیری..... ۱۲۷
- فهرست منابع و مآخذ..... ۱۳۱

مقدمه

در مکتب قرآن و رسالت همیشه سعی و کوشش بر این بوده که عهده‌دار هدایت و تربیت انسان بر اساس مهر و محبت بنا شود و او را در کسب کمالات و فضایل معنوی و اخلاقی رهنمون سازد و از رذایل و ناهنجاری‌های تربیتی در فرایند زندگی فردی و اجتماعی دور سازد. یکی از ویژگی‌های مهم و ارزنده‌ای آیین اسلام این است که در جهت رستگاری و سعادت‌مندی بشر در دنیا و آخرت به امر محبت و تربیت و پرورش جسمی و روحی او مورد توجه واقع شده است.

مکتب اسلام علاوه بر امور دنیوی و مسائل مادی، به بعد معنوی و روحانی که به جاودانگی و سعادت اخروی بشر منجر می‌شود، اهمیت داده که انسان در صورت بهره‌گیری درست از آموزه‌های دین اسلام سعادت و فلاح و خوشبختی را برای خویش رقم می‌زند. لذا خداوند متعال می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾^۱ رستگار و کامیاب آن کسی است که خود پاک و تزکیه شده باشد.

از جمله بزرگترین امتیازات اسلام این است که پایه و زیر بنای اصلی‌اش به محبت و عشق استوار شده است که قرآن پیامبر را رحمت برای عالمیان قرار داده است. محبت واقعی آن محبتی است که با حقیقت همراه باشد و خیر و مصلحت بشر را نیز همراه داشته باشد، پیامبر اسلام (ص) فقط انسانها را دوست نمی‌داشت، بلکه طبیعت را هم دوست می‌داشت و محبت می‌ورزید. یکی از ریشه‌های محبت میان انسانها معرفت و عشق به ذات الهی است، چنان که بزرگان گفته‌اند از نشانه‌های عاشقان محبت صادقانه نسبت به بندگان خدا می‌باشد.

عشق و محبت نیروآفرین است، ترس و ضعف را برطرف می‌سازد، بردباری و شکیبایی را می‌افزاید، خشونت و غلظت را از بین می‌برد، عواطف انسانی را مورد لطف و نیروهای پراکنده را انسجام و قدرت و یکپارچگی می‌بخشد، استعدادهای باطنی انسان را شکوفا، اراده و همت را بلند و تقویت، و به انسان عزت، کرامت، وقار، شوکت و سرفرازی عطا می‌کند و روح را جلا می‌بخشد.

محبت به حق تعالی موجب قرب او و سبب شربنی و منور شدن ایمان می‌شود و بهترین وسیله برای تقرب مودت و محبت می‌باشد. حضرت امام علی (ع) می‌فرماید: «اقرّب القرب مودات القلوب»^۱ آنچنان محبت موجب نزدیکی است که قرابت خونی و نزدیکی جسمانی و وحدت خانوادگی را جلوه‌گر می‌کند ولی نزدیکی و خویشاوندی در محبت نیاز به هم‌خونی ندارد، بلکه حب و بغض است که انسان را دور و نزدیک می‌کند. بهترین و شایسته‌ترین شفیع بین مربوب و ربّ محبت به خداوند است و بهترین محیط تربیت در زندگی فردی و اجتماعی محبت و مودت است همه انسان‌ها نیاز شدید به محبت دارند فرق نمی‌کند این نیاز چه بدنی باشد و چه روانی اما روانی نسبت به بدنی نیاز شدید به محبت دارد. گرچه بدنی هم نیاز شدید به محبت دارد فرق نمی‌کند این نیاز بدنی مثبت باشد مثل آب اکسیژن. انسان برای ادامه حیات خودش نیاز به بدنی هم دارد اما نیاز منفی بدنی مثل جلوگیری از بروز بیماری‌ها است. مهمترین نیازهای روانی برخوردار از مهر و محبت می‌باشد و بشر در هر زمان نیاز شدید به محبت دارد و این نیاز را پدر و مادر، برادر، معلم و مربی در محیط زندگی او تأمین می‌شود. عدم تأمین و فقدان محبت تأثیرات سوء در روحیه و حیات او به وجود آید. کمبود نیازهای اساسی روانی که یکی از آن نیازهای روانی محبت می‌باشد کودک همیشه نیازمند محبت است. اگر میان والدین که مهمترین مرکز تأمین نیازهای او هستند اختلاف بشود بزرگترین لطمه روانی را بر کودک وارد خواهد شد و نیازهای روانی کودک عبارتند از: ۱- احتیاج به محبت؛ ۲- احتیاج به امنیت؛ ۳- احتیاج به موفقیت.^۲

یکی از ارزشهای دینی و مباحث مهم کتابهای اخلاقی و تربیتی موضوع دوستی و محبت می‌باشد که در آیات قرآنی و روایات شریفه پیرامون آن فراوان سخن به میان آمده است. این امر، آثار بسیار مهمی در تربیت و سرنوشت انسان دارد و از یک نظری آن زیربنای اعتقادات هم به حساب می‌آید. زیرا ریشه معرفت و شناخت خداوند همان محبت است. رسول خدا (ص) می‌فرماید:

«الحبة اساس المعرفة»^۳

محبت و دوستی پایه اصلی معرفت و شناخت می‌باشد.

^۱ - محمد محمدی ری‌شهری، الحبة فی القرآن و السنة، سازمان چاپ و نشر دار الحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۱، ص ۳۶؛ عبدالواحد بن محمد

آمدی، غرر الحکم، مترجم: سید هاشم رسولی هملاتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۲۱۳.

^۲ - باقر شریف قرشی، نظام تربیتی اسلام، انتشارات فجر، چاپ اول، ۱۳۶۲، ص ۱۹۶-۲۰۶.

^۳ - عباس علی یزدی اسماعیلی، ینابیع الحکمة، انتشارات مولود کعبه، ج ۲، ص ۱۴.

در روایت دیگر هم نقل شده است:

«هل الدين إلا الحب»^۱

آیا دین چیزی جز محبت است؟!

این محبت یک امر فطری هر انسان می‌باشد. محبت به زن و فرزند، دنیا، شهوت، مقام اهلیت (ع) و خداوند برخی از این محبت‌ها باعث کمال و سعادت برای انسان است امکان دارد که بعضی از این محبت‌ها باعث کمال و سعادت انسانی نباشد. لذا خداوند می‌فرماید:

«عسى أن تحبوا شيئاً و هو شرّ لكم»^۲

و چه بسا فرد چیزی را دوست می‌دارد که آن چیز برای او مایه شر و فساد باشد.

در این نوشته کوشش شده است که با استفاده از آیات و روایات و گفتار معصومین (ع) دوستی و

محبت‌های که باعث کمال و سعادت انسان است، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

^۱ - محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ. ق. ج ۲، ص ۱۵.

^۲ - بقره، آیه ۲۱۶.

فصل اول: کلیات

بیان مسأله

محبت در صورت و شخصیت انسان جلوه گر می شود و باعث رشد و تکامل او می گردد در همه زمان ها و همه جوامع انسانی بالخصوص کودکان و فرزندان نیاز شدید به محبت دارند. تربیت انسان امروزه یکی از مهم ترین دغدغه های بشر است، انسان می خواهد همواره به نحو شایسته ای تربیت شود تا این که به سعادت واقعی دست یابد. در این میان او به دنبال آن است که تا بداند چه مکتبی و عاملی به این سعادت می رساند. در تربیت، محبت، عشق و مودت عناصر مهم می باشند که تربیت بدون این سه یا یکی از آنها تحقق نمی یابد. محبت و تربیت ارتباط و تأثیر متقابل دارند، بگونه ای است که تربیت هرگاه بر پایه عشق و محبت نباشد، تربیت بخوبی انجام نمی شود. اگر در جامعه مهر و محبت نباشد، آن وقت منشاء بدبختی ها و گمراهی ها و دور شدن جوامع از همدیگر می شود.

در اسلام محبت و عشق از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است، با این وجود تحقق و دستیابی تربیت اسلامی مبتنی بر آن است. انسان علاوه بر داشتن ویژگی های دیگر باید از محبت و عشق نیز برخوردار باشد.

این تحقیق در صدد با بررسی آیات و روایات و بهره گیری از افکار و نظریات اندیشمندان اسلامی و تبیین نقش محبت در تربیت را روشن سازد. از آنجا که محبت در اسلام اساسی ترین روش دگرگون ساختن انسان و ایجاد تحول درونی و بیرونی به حساب می آید، انسان بدون برخورداری از مهر و محبت به تربیت و تحول پایدار دست نخواهد یافت.

ضرورت و اهمیت تحقیق

یکی از امتیازات بشر نسبت به سایر مخلوقات الهی این است که انسان دارای جنبه تربیت پذیری بطور آگاهانه می باشد و این همیشه در زندگی فردی و اجتماعی او قابل درک است. با توجه به تحقیقات انجام شده، دریافتیم که درباره نقش محبت در تربیت، کتاب مستقلی وجود ندارد، گرچه بعضی ها تحقیقی را ارائه نموده اند، ولی تشنگان علم را سیراب نمی کند. این موضوع در لابلای آیات و روایات ذکر شده است ولی بطور مستقل با عنوان نقش محبت در تربیت نیامده است، اگر هم آمده باشد، ما دست نیافتیم. تربیت از مسائل مهم زندگی است و اهمیت و ضرورت آن بر کسی پوشیده نیست. هیچ مکتب، مذهب و گروهی نیست که اهمیت و ضرورت تربیت انسان را درک و احساس نکرده باشد، ولی بعضی ها در نوع تربیت و اهداف آن اختلاف کرده اند، زیرا از ویژگی های انسان تربیت پذیری اوست. ارسال رسل و انزال کتب برای تربیت و هدایت افراد بشر صورت گرفته است و هدف از بعثت انبیا هم تربیت مردم اعلام شده است که خود پیامبر اسلام (ص) فرمود:

«إني بعثت لاتمم مكارم الاخلاق»^١.

به تحقیق من برای تربیت انسان مبعوث شده‌ام.

پس از رسول خدا (ص) و جانشینان پاک و معصومین‌اش همان رسالت پیامبر (ص) را که تربیت و هدایت مردم است را به عهده گرفته‌اند همان طوری که پیامبر اسلام با مهر و محبت خودش مردم را تربیت کرده که خود خداوند می‌فرماید:

﴿و ما ارسلناك إلا رحمة للعالمين﴾^٢

ما تو را بجز مهر و محبت نفرستادیم.

بهترین الگو در زمینه‌ای ارائه محبت به بنده خودش خود خداوند کریم می‌باشد که در ابتدا قرآن را محبت قرار داده است؛ یعنی بسم الله الرحمن الرحيم. مسلماً برای ما زندگی رسول خدا (ص) نمونه واضح و آشکار می‌باشد:

﴿لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة﴾^٣

همانطوری که زندگی، رفتار و کردار پیامبر نمونه و الگو است، تربیت یافتگان مکتب آن حضرت مخصوصاً ائمه اطهار علیهم السلام بهترین الگو حسنه در تربیت می‌باشند، پس به همان اندازه که تربیت ضروری و لازم است به همان اندازه یا بیشتر از آن محبت ضروری است، چون محبت شهرگ حیات بشر می‌باشد، لذا در این زمینه قدم برداشتیم تا این که تحقیق ناچیزی را تحویل جامعه بدهیم. این پایان نامه اختصاص به بررسی نقش محبت در تربیت از دیدگاه اسلام دارد.

اهداف تحقیق

خداوند اولین مربی انسان است که او را در جهان هستی وجود بخشید و برای این که انسان را تربیت نماید، کتب آسمانی را نازل فرمود و الگوهایی مثل انبیاء و اوصیاء را برای رساندن انسان به تربیت واقعی و کمال مطلوب معرفی نموده است. و از جمله رسول خدا حضرت محمد (ص) را بهترین الگو در مهر و محبت معرفی نموده است. همان طوری که پیامبر (ص) برای ما الگوی حسنه است، جانشینان آن حضرات ائمه علیهم السلام نیز بهترین الگو بعد از پیامبر هستند و این حضرات معصومین تربیت یافتگان در مکتب آن بزرگوار می‌باشد.

پژوهش حاضر در صدد آن است که با بررسی آیات و احادیث و سیره تربیتی حضرات معصومین علیهم السلام نقش محبت در تربیت را استخراج نموده و در اختیار عاشقان و محبین آن مکتب و سیره

^١- ابی علی فضل بن حسن طبرسی، تفسیر مجمع البیان، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۵ هـ. ق. ۱۹۹۵ م. ج ۱۰، ص ۸۶.

^٢- سوره انبیاء، آیه ۱۰۷.

^٣- سوره احزاب، آیه ۲۱.

قرار دهد. با الهام گرفتن از مهر و محبت معصومان علیهم السلام بتواند در تربیت انسان قدم بردارد همان طوری که خداوند می‌خواهد انسان همیشه دارای فضل و کرم، صاحب مهر و محبت در زندگی فردی و اجتماعی باشد.

الف) هدف کلی

شناخت و تبیین آثار فردی و اجتماعی محبت در تربیت افراد.

ب) اهداف فرعی

- ۱- بررسی نقش محبت در تربیت از نظر قرآن و روایات.
- ۲- آشنایی با اقسام و مراتب محبت.
- ۳- تبیین ارتباط مفهوم محبت با سایر مفاهیم همبسته.
- ۴- تبیین تأثیر محبت در تربیت خانواده در سیره معصومین (ع).

سؤالات تحقیق

الف) سؤال اصلی

تأثیر محبت در تربیت از دیدگاه قرآن و اهلیت (ع) چیست؟

ب) سؤالات فرعی

- ۱- معنی و مفهوم محبت و مفاهیم همبسته آن چیست؟
- ۲- جایگاه محبت در بین سایر عوامل مؤثر در تربیت چیست؟
- ۳- محبت در رشد فردی متربی چه تأثیری دارد؟
- ۴- محبت چگونه بر تکامل فرد در بعد اجتماعی (خانواده و جامعه) اثر می‌گذارد؟

پیشینه تحقیق

مسئله نقش محبت در تربیت سرلوحه برنامه‌های قرآنی و انبیاء و امامان معصوم علیهم السلام بوده است و در عصر پیامبر اکرم (ص) همزمان با نزول آیات قرآنی این مسئله را تحت عناوین (مودت، عشق و...) مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و اصل شناخت و معرفت مکتب بر محبت استوار شده است که معصوم (ع) می‌فرماید:

«المحبة اساس المعرفة»^۱

پایه معرفت و شناخت عشق و محبت می‌باشد.

۱- عباس علی یزدی اسماعیلی، منابع الحکمة، ج ۲، ص ۱۴.

محبت زیباترین عامل تربیتی است که سلامت جسمی، مهارت اجتماعی، شادابی روانی، سعادت اخروی فرزندان در پرتو محبت جلوه پیدا می‌کند. فرزندانی که در کودکی و نوجوانی محبت را درک و ندیده باشند هیچ وقت نمی‌تواند دیگران را دوست بدانند و یا این خودشان مورد دوستی و محبت دیگران قرار بگیرد لذا در تربیت کودکان و فرزندان و دیگر جوامع محبت نقش مهمی را ایفا می‌کند و اولیاء و مربیان با استفاده از محبت می‌توانند فرزند مفید و دلسوز و مهربان را پرورش و تحویل جامعه بدهند.

با مراجعه به بانک اطلاعات و رایانه‌ها و کتابخانه‌های مختلف مطالبی را در زمینه محبت جمع آوری و مورد تحلیل قرار گرفته است و در این منابع موجود با عنوان نقش محبت در تربیت کتاب و یا مقاله‌ای بدست نیامده و در اکثر کتب تربیتی مفهوم محبت را مطرح نموده‌اند ولی در بعضی از کتاب‌های مورد استفاده، بطور اجمال و تفصیل مفهوم محبت مطرح و بیان شده است. از جمله:

۱- محجة البیضاء جلد هشتم، تألیف ملامحسن فیض کاشانی (ره)، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم؛ در این کتاب مفهوم محبت را بیان کرده و در ضمن چند عنوان آن را مطرح و مورد تحلیل و بررسی قرار داده است.

۲- احیاء علوم الدین، جلد چهارم، تألیف ابوحامد محمد غزالی، ترجمه مؤید الدین محمد خوارزمی، انتشارات شرکت علمی و فرهنگی سال ۱۳۸۱؛ در این کتاب نیز عنوان محبت، شوق، رضا و انس مطرح شده و هر کدام را جداگانه تحلیل و بررسی کرده است و از آنچه ما دنبال آن بودیم بعضی بدست آمده و بعضی دیگر هم نه.

همچنان ایشان در کیمای سعادت جلد دوم هم همین مطالب را مطرح نموده و هیچ مطالب جدیدی را بیان نکرده است.

۳- جامع السعادات جلد دوم، تألیف ملا محمد مهدی نراقی (ره)، انتشارات اسماعیلیان، سال ۱۳۷۹؛ در این کتاب ارزشمند هم علائم محبت خداوند و معنای حُب خداوند به بنده را مطرح نموده و بیشتر از آن بیان نکرده است.

۴- معراج السعاده، تألیف ملا احمد نراقی (ره)، انتشارات قائم آل محمد (عج)، سال ۱۳۸۴؛ در این کتاب چند مطلب را تحت عنوان اسباب و اقسام محبت، محبت خداوند بالاترین محبت، علائم محبت و آثار محبت مطرح نموده است و ما مطالب زیادی از این کتاب بدست آوردیم و مورد استفاده قرار داده‌ایم.

۵- دوستی در قرآن و حدیث، تألیف محمدی ری شهری، انتشارات دارالحدیث، سال ۱۳۸۱؛ ایشان با استفاده از آیات و روایات در مورد دوستی و عشق مطالب زیادی را جمع آوری و ترتیب داده و برای هر عنوانی آیات و احادیث را دسته‌بندی نموده است، ولی عوامل محبت و اقسام محبت را مطرح نکرده است.

۶- آیین مهرورزی، تألیف محمد رضا کاشفی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، سال ۱۳۸۳؛ در این کتاب نیز مطالب زیادی درباره عنوان محبت و عشق بیان و جمع‌آوری شده و تحلیل خوبی هم از آن صورت گرفته است و برای تأیید هر مطلب از آیات و روایات استفاده شده است. این کتاب نسبت به بقیه کتب درباره مفهوم محبت و عشق زیاد بحث و بررسی شده است.

۷- سیری در تربیت اسلامی، تألیف مصطفی دلشاد تهرانی، انتشارات دریا، سال ۱۳۸۲؛ ایشان مفهوم محبت را به عنوان یکی از روشهای تربیت مطرح کرده و می‌گوید: بهترین روش تربیت کودک و فرزند حتی بزرگسالان محبت می‌باشد، با استفاده از این روش می‌توان انسان متغیر شود و مورد حمایت تربیت الهی واقع شود.

۸- اخلاق در خانواده و تربیت فرزند، تألیف سید محمد نجفی یزدی، انتشارات شکوری، سال ۱۳۸۵؛ در این کتاب به عوامل محبت در احادیث پرداخته شده است و بقیه موارد را بیان نکرده است و تحلیل خوبی هم در این زمینه نکرده و فقط روایات را بیان نموده است.

ولی ما در این زمینه سعی و کوشش کردیم که مطالب جدیدتری بدست آورده و مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم. در مورد محبت در کتابهای مختلف چه کتابهای تربیتی و چه تفسیری بیان و مطرح شده است اما بعضی از مطالب و آثار بطور پراکنده آمده است. گرچه زحمت بسیار درباره آن کشیده شده است و لکن در بعضی از مباحث جای آن خالی است مانند این که محبت در تربیت انسان و ساختن آن به عنوان یک انسان کامل بیان نشده است و محبت در زندگی فردی و اجتماعی انسان چه نقشی مهمی را ایفا می‌کند، ذکر نشده است و چه عواملی در تربیت فرد مؤثر هستند، بیان نشده است. ما این مطالب را بررسی و جمع‌آوری نمودیم و به این نتیجه رسیدیم که بدون محبت انسان نمی‌تواند کسی را به هدایت و راه مستقیم الهی که همان تربیت است دعوت کند و امروز این مطلب ثابت شده است که انسان نیازهای اساسی به محبت چه در خانواده باشد و چه در جامعه دارد با همکاری اساتید توانستیم این مطالب را به دست آوریم و آن را به جامعه علم و ادب سپرده‌ایم با توجه به این نکته و اهمیت موضوع از لحاظ فردی و اجتماعی ضرورت دارد تحقیق عمیق‌تر و جامعی با اهداف و نگاه نو صورت گیرد.

روش تحقیق

در این پژوهش با استفاده از آیات و روایات و نظرات دانشمندان اسلامی از منابع متعدد و بانک اطلاعات و سایت‌های اینترنتی گردآوری و نقل می‌شود و از طرف دیگر در ضمن بیان آیات و روایات و آراء مختلف مورد تحلیل و بررسی خواهد گرفت تا بدین جهت روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی می‌باشد. به عبارت دیگر این که پژوهش حاضر صرفاً به نقل آیات و روایات، آراء و نظریات دانشمندان پرداخته نشده است بلکه در حد توان و امکان تجزیه و تحلیل آنها نیز شده است. ناگفته نماند منابعی که